

Iz kočē v palačo.

(Povest. — Spisal St. pl. Orlovič.)

V.

Ko se je povrnil drugi dan Pavel od maše, našel je na Grebenu vse izpremenjeno. Malone vsi gostje so se odpeljali, ž njimi tudi Berger, vsa živahnost in veselost je izginila iz grada, posli so leno postajali po hodnikih in si tajno šepetali. Pavel je odšel v svojo spalnico, takoj za njim je prihitela gospa Bergerica in Egon.

»Kaj bo, kaj bo, gospod Pavel? Prišel je brzozjav, da so se delavci uprli in ustavili delo, gospod se je moral odpeljati takoj v mesto. — Oh, prosim vas, pišite svojemu očetu, naj potolaži delavce; vašega očeta cenijo vsi delavci, dobro vem, njegova beseda ima pri njih največ veljave. Oh, prosim, pišite mu takoj, da ne bo prepozno, storite mi to ljubav!« javkala je Bergerica proseče in preplašeno.

»Glej, Pavel«, govoril je Egon, ko je odšla mati, »ako delavci skoro ne pričnó zopet delati, imeli bomo veliko škodo, a le jedna beseda tvojega očeta jo odvrne prav lahko. Mi vsi vam bomo za to jako hvaležni. Pomisli, koliko dobrega je storil že moj oče vaši družini, podaril vam je hišico in vrtiček, a to gotovo ni vse!« Pavla je ta vest silno iznenadila in mučne misli so mu napolnile glavo, nehoté je ponavljal vprašanje gospe Bergerice: »Kaj bo, kaj bo?«

»Ako se vsa stvar srečno poravná, Pavel«, nadaljuje Egon, »zadene posebno tebe velika sreča. Ali veš, kaj namerja moj oče s teboj? Silno si se mu prikupil s svojim obnašanjem in znanjem, zato bi te rad vzal za svojega, meni in Magdi za brata, godilo se ti bo dobro, treba ti ne bo več trpeti v oni koči, živel boš v izobilju pri nas v palači. Vsi te bomo radi imeli, tudi Magda; ne smeš ji zameriti, če te je kdaj podražila, saj, veš, kakšna je: šali se rada in trmasto glavo ima. O, ne veš, kako dobro srce ima; ni tako strašna, kakor se kaže. Prav hudo mi je bilo davi, ko jo je oče tako ošteval, ker ti je včeraj pri Federnovih rekla žaljive besede. Obljubila mu je nato, da nikoli ne napravi več kaj takega. Pavel, kaj molčiš? Ali te ne mika taka bodočnost?«

Pavel ni odgovoril na te besede, čudil se je, odkod ta nenadna prijaznost in laskave besede. Zopet se mu je vsililo tisto vprašanje: »Kaj mi pa prav za prav hočejo? Kaj naj pomeni to prisiljeno obnašanje?« Skoro so se mu obrnile misli drugam: na dom. Zakaj so se uprli delavci? Ščuval jih gotovo ni njegov oče. Strah ga je navdal, začel se je bati za očeta in mater.

Po kosilu so ostali dlje v jedilnici ko sicer; vsi so se prijazno pogovarjali s Pavlom, poročnik Herman in Egon sta sedela ž njim pri mizi, gospa Bergerica in Magda sta pleli ob odprtem oknu, neznosna soparica se je širila po sobi.

»Vojaki so še jedino nekaj vredni ljudje«, povzame poročnik in široko zehne, »jedino vojak kaže še nekoliko življenja, vse drugo je nekako zaspano in mrtvično, brez vse moči in volje!« Pri teh besedah se je leno in nerodno

zibal na stolu; komaj je izgovoril zadnjo besedo, se je prekucnil s stolom vred in padel po tleh. Vsi so se mu smejali in Magda je nagajivo pripomnila :

»Vse drugo je nekako zaspano in mrtvično, brez vse moči in volje!« Herman se ni zmenil za smeh in Magdin dovtip, pobral se je hladnokrvno s tál, sedel zopet na stol in nadaljeval :

»Kdo je pripravljen kakor vojak dati vsak trenotek življenje za domovino?«

»Motite se, ako mislite tako o vseh nevojakih«, odvrne Pavel, »tudi mej temi je mnogo hrabrih in podjetnih ljudij, ki so pripravljeni umreti ne le za splošno domovino, za človeštvo, ampak tudi za vsakega pojedinega človeka; meni, n. pr. je življenje božji dar in, kakor um ali roke, le sredstvo, s katerim koristimo lahko sebi in svojemu bližnjemu.«

»Prav govorite, Pavel«, oglasi se zopet mladi poročnik, »tudi jaz bi se žrtvoval za pojedinega človeka, a le, ko bi bil kaka visoka, odlična oseba, na priliko cesar ali kralj.«

»Preveč ste izbirčni«, zavrne ga Pavel, »ko bi jaz videl koga v nevarnosti, ne bi vprašal prej, ali je kralj ali berač, brez pomisleka bi skočil za njim na priliko v vodo ali ogenj.«

»Potemtakem pa premalo cenite svoje življenje; kralj ali berač, to vendar ni isto! Kaj pa ti praviš, Egon?« vpraša Herman bratranca, »ali bi ti skočil za ubogim delavcem v vodo, da bi mu rešil življenje?«

»Še kopat se grem nerad v mrzlo vodo, pa naj bi šel v nevarnost za« —

»No, Egon, dosti«, oglasi se mati, široko zehne in čudno zavriskne, kakor se rado nehoté pripetí pri zehanju. »Ali nimate drugega pogovora?«

»Mamica, veste kaj bi sedaj najrajše napravila?« vpraša nato zategnjeno Magda.

»Kaj takega, hčerka? Povej, kaj bi rada?«

»Najrajše bi umrla!«

»Magda! Kake misli!«

»Vročé, soparno in dolgočasno je, da ne vem, kam bi se dejala! Mamica, umrla bi najrajše!«

»Meniš, da bi te bilo škoda?« podraži jo Egon.

»Egon!« zakriči hripavo Magda in skoči po koncu, »taki paglavci v družbi sploh nimajo besede, najmanj pa o meni! Sicer pa opazujem zadnji čas, da me vsi po strani gledate, da so vam pritepenci več nego jaz!« Mati se prestraši ob teh besedah, takoj uvidi, da so popadle hčerko muhe samoglavnosti.

»Magdica, ljuba Magdica, trudna si še od včerajšnjega izleta«, tolaži trmoglavko mati in jo prime za roko. »Ali ti ne bi dobro délo, ko bi šla malo spančkat?«

»Ne, v park grem; zunaj v prosti naravi med drevjem se lažje diše, kakor tukaj med ljudmi, ki ne marajo zame.« Te besede je Magda komaj izgovorila, srd jo je davil in porosile so se ji oči.

»Hahaha, kdo bi pač maral za tako razposajenko in« — zavrne jo brat, a Magda ga le divje, srdito pogleda in odide.

»Le pustimo jo, naj gre«, govori za njo Egon, »v samoti jo najprej minejo njene muhe. Videli boste, skoro se vrne krotka kakor golobičica. — Pavel, midva s Hermanom greva po gozdu na izprehod, puški vzameva s seboj; ali greš tudi ti z nama? Jako drago nama bo!«

»Prav rad bi šel«, se opravičuje Pavel, »a obljubil sem davi gospodu župniku tam na vasi, da pridem popoldne k njemu. Oprčite, morda drugo pot!« Nato so se razšli, Pavel se je odpravil k župniku, a Egon in Herman v gozd.

Bilo je jako soparno, solnce je čim dalje bolj pripekalo, sinje nebo je bilo prevlečeno s fino, prozorno-sivkasto tenčico, solnce je gledalo nekako zaspano po svetu, kakor ne bi moglo več krotiti žgočih žarkov, ki so mu mnogobrojno uhajali in vidoma mrgoleli po razbeljenem zraku. Težak in dušeč pokoj je ležal nad okolico.

»Amen na veke«, odzdravil je stari župnik Pavlu, vstopivšemu v sobo, »dobro, da ste prišli, mladi prijatelj. Kar prestajati ne morem več doma, tako je soparno, pojdeva pa malo v Federnov gozd na prešet.« Pavel veselo privoli. Stari gospod vzame širokokrajni klobuk z obešala in debelo palico iz kota. Kreneta po travnikih naravnost proti gozdu.

»Strašanska soparica«, izpregovori častitljivi starček, »tako ne more več dolgo ostati, danes proti noči ali jutru se zna napraviti nevihta! Bog nas obvaruj vsega hudega! Poglejte po polju, kakor zlato morje se ziblje zoreče klasovje, kaka škoda bi bila, ko bi se usula toča. Ubogi kmet, ne le, da mu vedno pretí narava sama, še drugi, ki jih on hrani in živi, zatirajo ga in izžemajo.«

»Kmetu in delavcu, ki sta stebra človeštva in najkrotkejši stvari na svetu, godi se jednaka krivica«, pristavi Pavel, »dandanes se nič ne gleda na zasluge in pridnost; kdor je zvitejši in jačji, tisti velja kaj, drugi nič. Ko sem včasih opazoval, kako se trudijo moj oče zame in za mater, za svojo družino in za druge, kako vestno vršijo svoje dolžnosti, zbolelo me je v srcu in vstalo mi je vprašanje: »Zakaj so moj oče tako pridni in delavni, pa se nikoli ne morejo vzpeti višje, da morajo ostati večen hlapec in trpin, dočim se drugi prav nič ne trudijo, a vendar živijo v največjem bogastvu in gospodstvu? Ali je to pravično? Ta se ubija noč in dan kakor črna živina, in zato uživa le revščino in glad, drugi se pa le izprehaja in vozi v kočiji ter ne pozna nobenega truda na zemlji, a vendar živi kakor bogat kralj v najlepši palači.«

»Dà, dà, večkrat se godi tako, a tolaživa se s tem, mladi prijatelj, da bo na onem svetu baš narobe, poštenih trpinov čaka v nebesih največja sreča, a razkošnih bogatinov v peklju največje trpljenje, oni trpé le kratek čas na zemlji, zato se bodo veselili večno v nebesih, ti se pa le kratek čas veselé v hudobijah na zemlji, zato bodo trpeli vekomaj v peklju!« Te besede izkušenega starčka so pomirile in olajšale Pavlu srce, veselo se je nasmehnil, ko je zapazil pred seboj hromega znančka, nabirajočega po mehkiem mahu gozdnih cvetlic. Hromi deček jima je veselo prihitel naproti z velikim šopom v roki, poljubil župniku roko in vrteč klobuček mej prsti hitel Pavlu praviti:

»Boljše jim je, boljše moji ljubi stari mamici. Za oni denar sem jim kupil vina in mesa, ne veste, kako jim je vse to dobro délo. In zvečer so bili jako dobre volje, sedel sem jim k vznožju na postelj, in pravili so mi dolgo lepe pravljice, tako lepih še nisem slišal; ako hočete, ponovim vam jih vse prav natanko. Predno sva zaspala, molila sva dolgo, mladi gospod, za vas, da bi vam ljubi Bog vse stotero povrnil, vam in vašim starišem. Vzemite te cvetlice, nabral sem jih ravnokar za vas, pa ni treba nič plačati!«

Prisrčno govorjenje dečkovo, njegovo veselje ob poboljšku stare mamice je globoko ganilo gospoda župnika, stisnil je dečku mal dar v roko in rekel Pavlu:

»Kako ste srečni, dobri mladenič! Torej tudi že drugi molijo za vas?«

Nato sta jo mahnila dalje po gozdu in Pavel je začel praviti, kako se je seznanil z dečkom, kako ga je otel nekoč Egonovega biča.

»Ne veste, častiti gospod«, je končal Pavel svoje pripovedovanje, »kako težko prebivam na Grebenu, mej temi ljudmi brez srca. Da, vsi so brez srca, posebno pa domača hči Magda; vpičo velike družbe pri Federnovih me je včeraj vprašala, kako morem ljubiti svojega grdega, grbastega in kozavega očeta? Ali ni to brezsrčna žalitev? Kolikokrat sem že mislil skrivaj pobegniti; sploh ne vem, zakaj me silijo v svojo sredo. Rekli so mi, da se bova z Egonom na letovišču učila, a Egon neče o tem niti slišati.«

»Čudno, čudno! Razmere mi niso potanje znane, zato vam ne vem svetovati. Ali mi niste pripovedovali, da je podaril gospod Berger vašemu očetu hišico z vrtom brez vsega vzroka in obveznosti? — Čudno, čudno!«

»Kaj mislite, častiti gospod?« vpraša vznemirjeno Pavel.

»Moje misli vam odkrije stoprav bodočnost. — Sicer pa potrpite malo; ako ne morete prenašati Magdinih žalitev, ogibljite se je vedno. Jako čudno se mi zdi, kar ste mi vse pravili o njej; oni dan sem šel mimo Grebena in jo videl v parku, spoštljivo me je pozdravila. Govoril sem ž njo in nobena beseda ni pričala o notranji popačenosti; deklica je sicer nedolžna, le svoje mladostne napake in muhe ima, katerih bi jo morala odvaditi materina vzgoja. Da bi le ne bilo prepozno!«

Hipoma so izginili solnčni žarki, ki so prodirali skozi gosto smrekovo vejevje in somrak je padel po gozdu, vsa okolica se je nakrat predrugčila, po vejah je zašumelo, zadrevil se je vanje veter in dihnil z opojnim vonjem po gozdu, v višavah je nevoljno zagodrnjalo. Oba sta se ozrla kvišku, črni oblaki so se podili po nebu.

»Moje prerokovanje se je še prej izpolnilo, ko sem mislil, nevihta bo; predaleč sva zašla, glejva, da prideva skoro pod varno streho.« Komaj je izgovoril župnik zadnje besede, ko je hujše po gozdu zašumelo in so se vrhovi smrek globoko zazibali, zagrmelo je hreščeče in začele so padati debele kaplje.

»Hitiva!« vzklikne župnik, »tu nekje v bližini imajo Federnovi tesarji kočjo.« Ulila se je ploha, bliskalo se je neprenehoma, kakor da bi se nebo ognjeno odpiralo, grom je bobnel in vihar je strahovito bučal. Hitela sta na vso moč; onstran šumečega potoka sta zapazila kočjo, kalna voda je v potoku

vidno naraščala, srečno sta prelezla ozko brv in prišla vsa premočena v kočo. Tesarjev ni bilo doma, v koči sta dobila le mladeniča, ki jim je navadno kuhal.

»Joj, joj, ploha je ulovila tesarje pri delu«, jadikoval je mladi kuhar, »ako skoro ne pridejo, odnese deroča voda brv in niti pod streho ne bodo mogli, joj, joj!« Slepeče se je zabliskalo in glušeče zagrmelo.

»Udarilo je«, govoril je prejšnji jecljaje in lasje so se mu naježili, mraz mu je spreletal celo telo.

»O Bog, reši nas hudega«, molil je pobožno župnik.

»Nekdo trka na vrata«, izpregovori Pavel in hiti odpirat, ker se kuhar niti premakniti ne more od strahu; skoro se vrne — z Egonom in Hermanom.

»Take nevihte nisem še doživel, mokra sva do kože«, reče Herman, vstopivši v sobo, »čuden priključaj, častiti gospod župnik, da smo se sešli v tej koči.«

»Ves Greben se menda preseli v to nizko kočico«, nasmeje se bridko gospod župnik.

»Ali sta prišla čez brv, ali je ni še odnesla voda?« vpraša še vedno jecljaje mladenič.

»Ne veva, prišla sva od zadej. Strela nama je baš pred nosom preklala visoko smreko in jo zavalila v dolino«, odgovori Egon, tresoč se od straha in mraza, »zakuri vendar, mladenič!« Vihar je zunaj razsajal, da se je drevje strahovito priklanjal, da je vejevje hreščee pokalo. Kar se začuje glasno vpitje moških glasov.

»Tesarji kličejo«, zajeclja kuhar in steče iz sobe proti potoku, Pavel, Herman, Egon in župnik za njim. Od daleč zapazijo sredi brvi deklico, ki hoče še ubežati čez narasli potok, na oni strani pa glasno vpijoče tesarje, velik val se pripodi in zaleti v brv, deklica zakriči, mahne z rokami in izgine z brvjo v motnih, deročih valovih.

»Moj Bog, Magda!« jekne zamolklo Pavel; Egon in Herman obstaneta kakor okamenela in se primeta za roke. Pavel skoči k potoku, strga suknjo s sebe, pogleda kričeče može onkraj potoka, Egona in Hermana za seboj, vsi so stali kakor prikovani, ta čas priplava Magda na površje, Pavel plane za njo, zagrabi jo in poskuša plavati k bregu, a valovi ju odnesó dalje. Sivolasi župnik poklekne ob bregu, odkrije se in sklene roke, iskreno moli in prosi obema nesrečnikoma v vodi rešitve — ali odpuščenja grehov. Hudo se bori Pavel z razdivjanim valovjem; sedaj se prikaže na površju, sedaj zopet zgine; moške na oni strani, a tu Herman, Egon, župnik in kuhar sledijo ob potoku, nobeden si ne upa skočiti nesrečnikoma na pomoč. Pred seboj zapazijo črez potok prevrnjeno košato smreko, katero je razklala strela. Iskrica upanja se vzbudi vsem v trepetajočih prsih: morda se ujmeta potopljenca mej veje. Pred smreko priplava Pavel zopet na površino in valovi ga poženo naravnost mej veje. Tesarji mu priskočijo po smreki na pomoč in ga srečno izvlečejo z deklico vred. Pavel se je malo zavedal, dva tesarja sta prijela njega, a dva nezavestno Magdo, prinesli so ju v kočico, mej tem se je nevihta nekoliko poglobila in ploha ponehala.

